

I FÄDRENS SPÅR- MÄSTERROT & LENTÅTEL

Åtskilliga är numera de övergivna, förfallna och ofta igenvuxna torp- och fäbodställen i Dalarna. Förvisso återstår dock ett stort antal, vissa ännu levande med djurhållning, vissa förvandlade till fritidsställen.

Som botanist letar man sig gärna fram till dessa platser i hopp om att finna några av de växter som följde med odlingsmødorna. Dessa rader kommer att behandla två sådana arter som har speciell dalaanknytning, nämligen mästerroten (*Peucedanum ostruthium*) och lentåteln (*Holeus mollis*).

MÄSTERROT

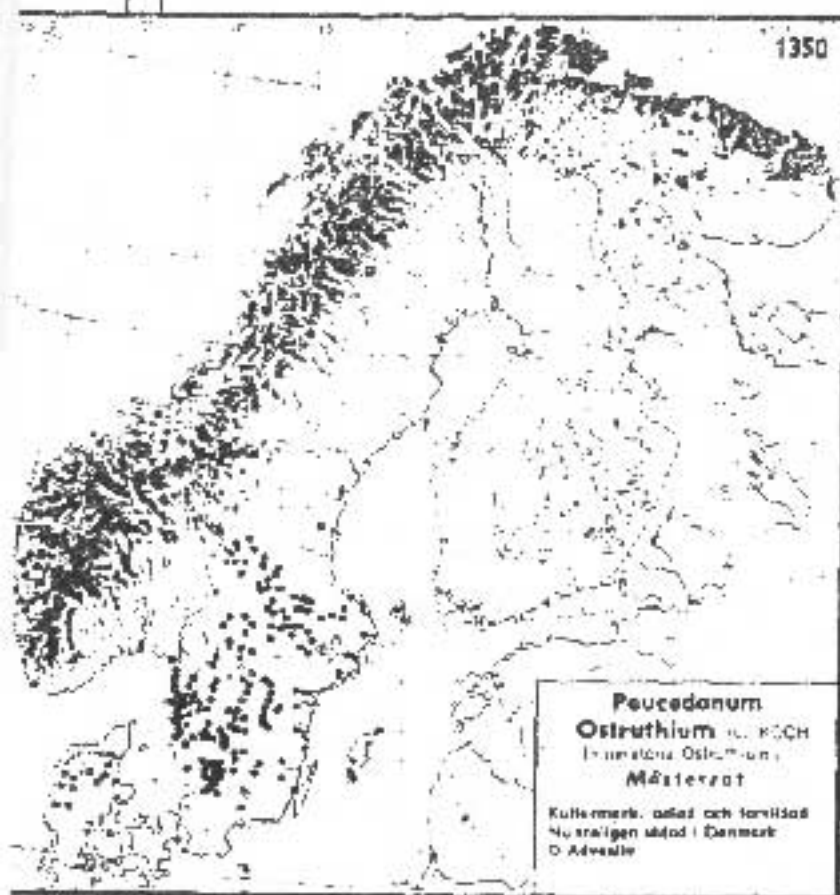
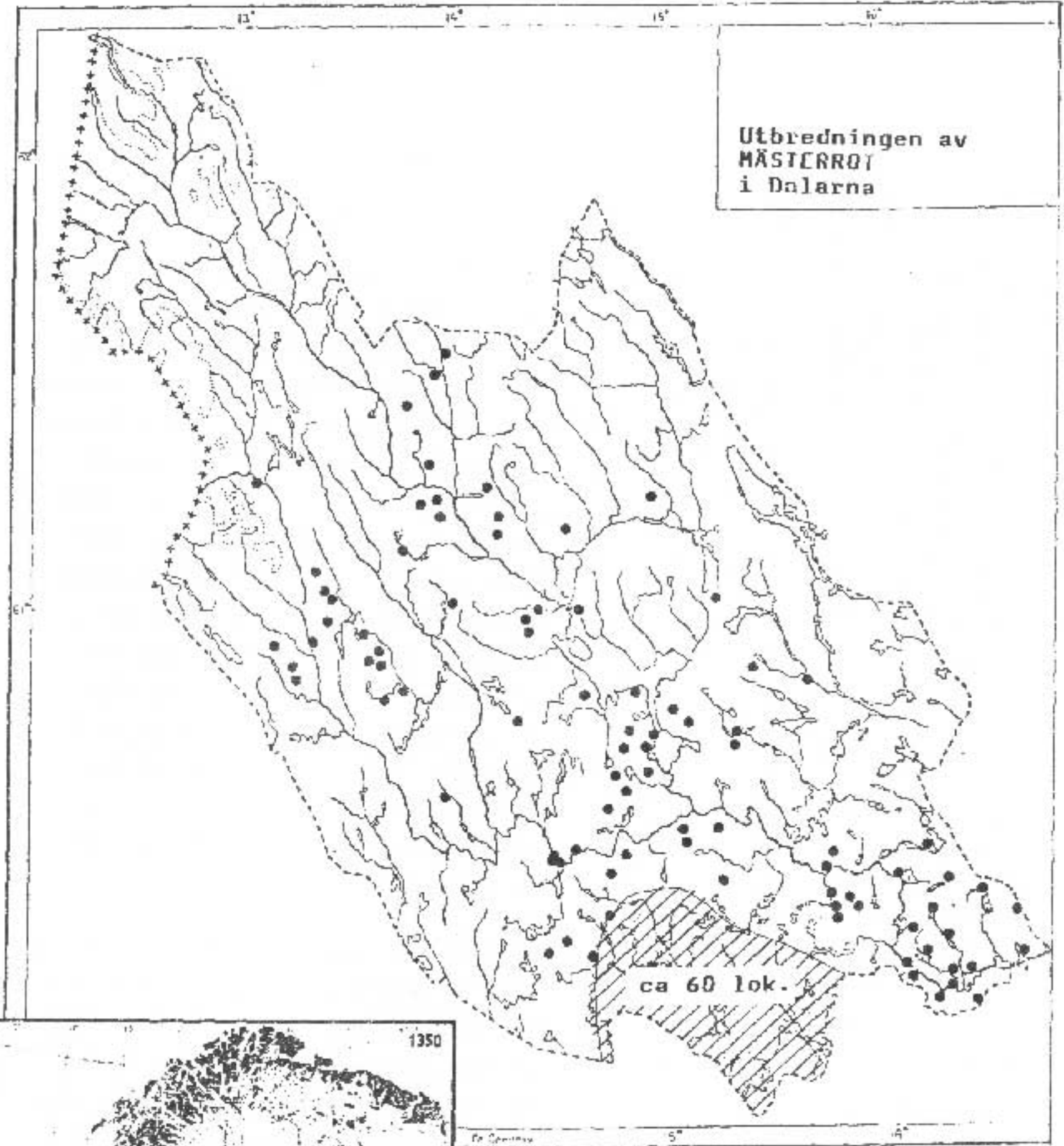
Mästerroten är något av kirskålens avbytare i obygderna, genom likheten både till utseende och uppträdande. De på vegetativ väg utbredda bestånden är sterila på åtminstone hälften av dalalokalerna, speciellt när beskuqningen är stark. Några problem att känna igen arten trots utebliven blomning finns dock inte när man väl en gång sett de typiska bladen. När växten blommar och sätter frö lär dessa ej bli matade enligt Malmgren (1982), något som bör ytterligare undersökas.

Mästerroten förekommer som vildväxande i centraleuropa, varifrån den tycks ha införts till landet redan på medeltiden, men till Dalarna sannolikt främst under 1600- och 1700-talen. Växten omnämns redan av Linné i hans *Flora Svecica* (1755), dock under rubriken "dubia" (tvivelaktiga): "Hade växt vid foten av Dalarnas fjäll i närheten av Lima, försäkrade mig f biskopen Kalsenius en gång". Som nämns i dalafloran har den en påfallande och svårförklarad förkärlek för avlägsna fäbodar, men även en stark spridning i låglandet. Dalarna kan troligen ståta med landets rikaste förekomst (jämför utbredningskartan).

Mästerroten lär (enligt Malmgren) ratas av korna, varför användningen har inskränkt sig till medicinska ändamål och till kryddning. Malmgrens påstående går dock stick i stäv med dalaflorans tes att bestånden skulle

Utbredningen av
MÄSTERROT
i Dalarna

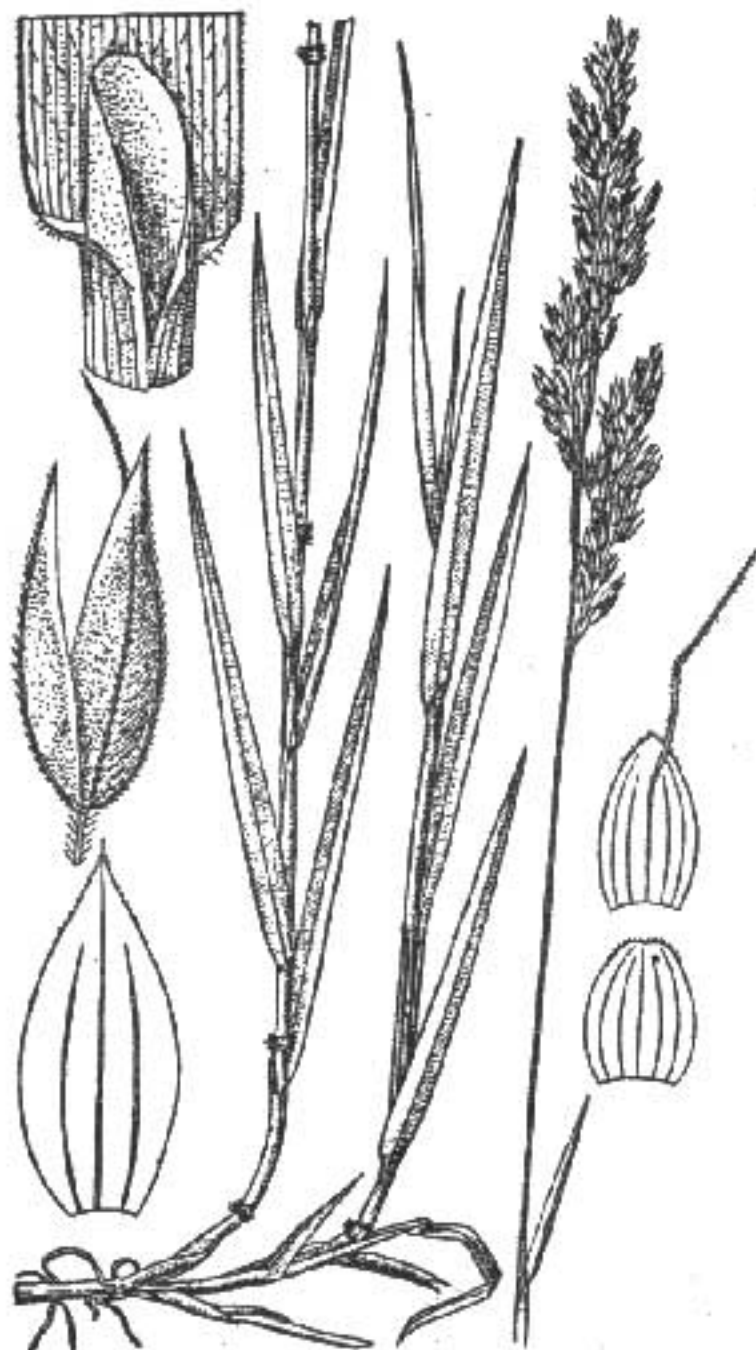

Peucedanum
Ostruthium H. KOCH
(Peucedanum Ostruthium)
MÄSTERROT
Kullemark, ocell och förtid
Nuvarigen sällad i Danmark
O. Advealle

efter Hultén

ha ökat sedan betet alltmer har upphört. Erfarenheter om detta efterlyses!

Den bittert smakande roten torkades och maldes för att ges mot kreaturskrämpor. Roten kan än idag finna användning, t ex som brännvinskrydda, och då ge upphov till en grönaktig benediktinersmakande "mästerrotssnaps".

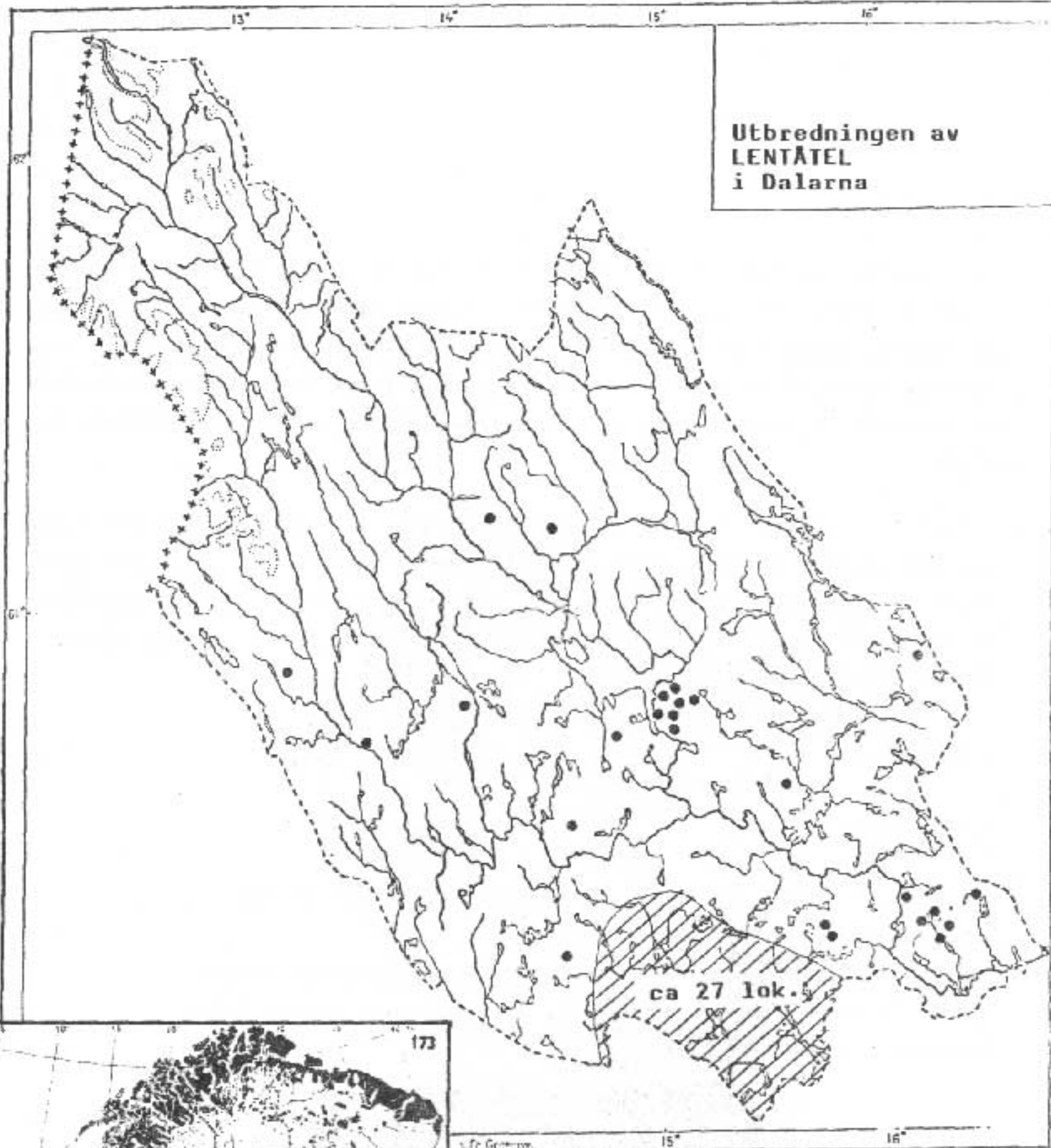
LENTÅTEL

Min första kontakt med detta gräs hade jag i Venjans skogsbygd. Invid de knappt skönjbara resterna av en husgrund, nu övervuxen med stora granar, fann jag en liten äng där fjälltimotej skvallrade om det forna ängsbruket. Ett livligt grönt gräsbestånd, genom mattformigheten påminnande om krypven, ådrog sig min uppmärksamhet. Eftersom gräset inte blommade gick jag bet på artbestämningen, men efter att någon vecka senare ha påträffat ett identiskt men blommande gräsbestånd blev identifieringen enkel. De ludna (och lena) lederna och axen med de utstickande, knäböjda borsten gör lentåteln lätt att känna igen.

Lentåteln är till skillnad från mästerroten en inhemsk art som är ganska vanlig i södra götaland. Dess historia i Dalarna är något märklig. I dalafloran från 1949 anges endast två lokaler i By och Svärdsjö. I tillägget 1960 anges 18 lokaler och konstateras att växten "utgör ett nästan förbluffande exempel på hur en art oförmärkt kan innästla sig". Ytterligare ca 20 lokaler tillkommer i tillägget 1970 där lentåteln får följande något nedlåtande men målande beskrivning: ofta i lokal spridning genom stark vegetativ förökning, på glesbevuxen mark vällande fram som en ragrig matta förkvävande allt annat. På senare tid har L E Kers konstaterat att arten är ganska vanlig i Leksand.

Oppenbarligen har lentåteln införts med vallfrö någon gång runt 1920-talet. Förvånande är då den undersökning som citeras av Malmgren där arten påstås missegynnas av kallt vinterklimat och vara svårödlad i Mälardalen. Den ommärkta lokalen i Venjan, ett av länets absoluta kallhål, talar

Utbredningen av
LENTÄTEL
i Dalarna

Holcus mollis L.
Lentätel
Låvskogar, kulturpåverkad mark
Ofta källspridd, i norr tillfällig

15° 16°
GENERALITÄTENS BUREÅU

efter Hultén

kanppast för detta.

I England betraktas arten som ett svårt ogräs. En m^2 lär kunna innehålla 400 meter rhizomer (jordstammar) vilka bibehåller sin livskraft även om de hackas i små bitar. Bäst är nog att hålla växten utanför trädgården och vara glad åt dess sällsynthet. Som kuriosas måste jag slutligen nämna den undersökning som visar att vikten av rötter och rhizomer kan uppgå till 15 ton per hektar (Hubbard 1968).

*

En angelägen uppgift för oss dalabotanister är att dokumentera de båda arternas nuvarande status. Rapporter av både nyfynd och återfynd är intressanta. Noggrannare kännedom om den aktuella utbredningen kan t ex visa om lentåteln's ojämna fördelning i landskapet endast är en följd av förbiseende av arten eller om vallfröspridningen gett denna utbredningsbild.

I takt med igenväxningen och trivialiseringen av torp- och fäbodställen kan man befara att lentåteln och mästerroten kommer att försvinna från åtskilliga lokaler. Eller kan dessa växter överleva en skogsgeneration på vegetativ väg för att blomma upp på framtida hyggen? Svaret på den frågan kanske finns redan idag.

LENNART BRATT

Litteratur:

- Almqvist, E. 1949: Dalarnes flora. Tillägg 1960 och 1970
Hubbard, C.E. 1968: Grasses.
Hultén, E. 1971: Atlas över växternas utbredning i Norden.
Linné, C. v. 1755: Flora Svecica, Svensk översättning 1986.
Malmgren, U. 1982: Västmanlands flora.

Bild: Anders Lindström, Leksand,